

Научна делатност Вере Миланковић – истраживања у области психологије музике и музичке педагогије

Гордана Ачић

Психолог, Chartwell International School, Београд, Србија
gordanaacic@gmail.com

Сажетак

Циљ овог рада јесте да у години вишеструких уметничких и педагошких јубилеја Вере Миланковић упознамо стручну и научну јавност са њеним достигнућима у истраживању у области психологије музике и музичке педагогије. Већ више од четврт века Вера Миланковић у српској средини представља симбол истраживача у музици, посредством наука које се њоме баве – психологије и педагогије. Како је и сама свестрани музичар, тако се и њени научни радови одликују свестраношћу. Из свог дугогодишњег искуства, али и вођена уметничком интуицијом, црпела је идеје, поставке, теорије и подвргавала их суду реалности. Тако су настала бројна, занимљива, инспиративна, неочекивана, често нестандартна истраживања, која је, у духу сарадње, разумевања и поштовања, уз прегршт своје пословичне духовитости, делила са својим сарадницима. Због своје обимности, истраживачка делатност Вере Миланковић у области психологије музике и музичке педагогије не може у потпуности бити представљена у овом раду, али ће бити обухваћени главни правци и резултати – на ползу млађим генерацијама.

Кључне речи: психологија музике, музичка педагогија, истраживање, научна делатност

Увод

Интересовање Вере Миланковић за истраживања у области психологије музике и музичке педагогије појавило се у зрелој фази њене каријере као композиторке, пијанисткиње и професорке солфеђа на Факултету музичке уметности у Београду. Своје велико музичко искуство могла је тако да угради у осмишљавање и реализацију различитих истраживања која је самостално или као део тима представљала на различитим домаћим, европским и светским скуповима. Танка линија између психологије и педагогије музике често је прелажена за добробит обе дисциплине, па је, по природи ствари, интердисциплинарност била уграђена у сам истраживачки процес. Како бисмо боље приказали богатство и ширину интересовања и истраживачких постигнућа Вере Миланковић, поделили смо их на неколико области.

Слушање – опажање – извођење

Познато је да слушање музике није тек пасиван чин, већ, ако је пажљиво, подразумева дубоко искуство које ангажује чула, емоције и интелект. Слушање и

поимање (енгл. appreciation) музике подразумевају и процес разумевања музичког садржаја, односно постојање одговарајућих менталних шема које омогућавају његову обраду и потпуни музички доживљај. Вокално или инструментално извођење које је уједно и креативни чин, истовремено је и реинтерпретација датог музичког садржаја. Тиме се успоставља креативни однос између онога како желимо да тумачимо и онога како остварујемо реализацију датог садржаја.

Није претерано рећи да је тријада слушање – опажање – извођење била у самом центру научног рада Вере Миланковић. Ову тријаду ћемо наћи и у другим поглављима овог рада, где ће Вера Миланковић у истраживачке сврхе дати допринос више психологији музике него музичкој педагогији или обрнуто. У суштини, психолошким процесима бавила се на различите начине – кроз истраживања и радионице са различитим узрастима, раним и средњим, али највише на студентском узрасту музичког школовања. Пажљиво је пратила и истраживала генезу развоја музичких вештина на наведеним узрастима, указујући у својим радовима на проблеме и недостатке на које је наилазила, настојећи да сама, али и заједно са својим сарадницима, мења друштвену стварност микросвета музичког школства. Споро и нимало лако у томе је и успевала. У том смислу, рад на новом концепту предшколског музичког образовања (Миланковић и др., 2008) био је камен темељац за оне младе педагоге који су имали слуха за овај вид иновација и осавремењивања своје педагошке праксе.

Да су иновације биле неопходне показали су подаци испитивања двадесетосморо деце – полазника предшколског нивоа музичког образовања (такозваног припремног разреда), које је указало на недовољно артикулисан изговор слова и речи, као и мали репродуктивни опсег ове деце. Да ли је већ тада (2001. година) комуникација између родитеља и деце утихнула и била запостављена због окренутости новим технолошким достигнућима? У раду који је проистекао из овог истраживања (Petrović, Ačić i Milanković, 2001) Вера Миланковић са коаторима указује на то да је разумљивост изговорене мисли као и садржаја отпеване песмице важна, јер музички садржај мора да буде у потпуности схваћен да би био добро изведен. Повећање опсега дечијег гласа у говору са собом носи повећану експресивност изговорене мисли и осећања, односно емоционално и садржајну репродукцију и ширење опсега гласа при певању. Дакле, пут ка правилном певању је правилан говор и изговор, разумевање изговорене мисли и самим тим исказивање сопствених осећања, као и садржаја певане песмице, а затим и неговање тачне интонативне и ритмичке репродукције (Petrović, Ačić i Milanković, 2001: 180).

На средњошколском нивоу музичког образовања, истраживање вокалног и инструменталног извођења на часу солфеђа и наставничке процене истих био је пионирски подухват у српској средини (Milanković i dr., 2000). Отуд су у овој студији постављени прилично амбициозни циљеви: истраживање препознавања музичког садржаја (композиција) и његов утицај на вокално и инструментално извођење, ученичка самопроцена, као и независна наставничка процена квалитета оба вида извођења. Највећи број испитаника (ученика првог разреда средње му-

зичке школе „Др Војислав Вучковић” у Београду) накнадно је проценио сопствено извођење препознате композиције бољим, па се у овом аспекту ученичка самопроцена поклопила са налазима статистичке анализе. Самопроцењени степен слушне контроле у певању показао се статистички значајно повезаним с успешношћу вокалног извођења, док у инструменталном извођењу ово није био случај. С обзиром на то да је свако извођење реинтерпретација музичког садржаја, у наставничке процене унети су елементи емотивног и естетског израза и фразирање. Тако су најбоље процењени параметри извођења од стране наставника били ритам, темпо и фразирање у певању и свирању, док су интонација, емотивни и естетски израз у певању и свирању знатно лошије процењени. Истовремено, када је реч о међусобној конзистентности процењивача у појединим параметрима, она је највећа у процени интонације, а најмања у процени емотивног и естетског израза. Резултати ове занимљиве студије представљени су на шестој Међународној конференцији за музичку перцепцију и когницију (ICMPC) у Килу, Уједињено краљевство, 2000. године, а затим, исте године, на другом Педагошком форуму у Београду 2000. године.

Радећи као професор солфеђа на Факултету музичке уметности у Београду са студентима различитих студијских програма, Вера Миланковић упозорава на непрецизну интонацију, недовољно развијен певачки апарат, као и недовољно развијену слушну контролу у певању и свирању (Milanković, 2001). У овом истраживању које је обавила на узорку од 42 студента испитани су различити аспекти њиховог поимања музике. Утврдила је да већина студената музику слуша феноменолошки, дакле лаички, трећина чује фактуру, док петина чује музику просторно. Даље се наводи да трећина испитаника памти мелодије по тексту што, такође, указује на лаичко памћење музике, као и да музичке параметре опажа пре одвојено један од другог него холистички (Milanković, 2001: 62).

Солфеђо

Вера Миланковић је наставу солфеђа на Факултету музичке уметности поставила у функцију тумачења музичког садржаја. Њен приступ се заснива на дубоком разумевању музичког садржаја из угла извођача и слушалаца. Слушање тако постаје готово извођачка уметност, а солфеђо извођачка вештина која би требало да подстакне развој осталих извођачких вештина у музици. Студенти се први пут сусрећу са слушањем и груписањем звукова из околине/природе, а затим и музичких звукова. Занимљиво истраживање односи се на мултидимензионалну перцепцију скала, као и на утицај вокала на унутрашње или спољашње позиционирање солмизационих слогова при певању (Milanković, Petrović i Petrović, 2003). У овом истраживању, студенти су певали тонове и лоцирали их у телу и простору око себе. Резултати показују да су студенти чешће визуализовали тонове у простору него у телу, али и да је функционалност позиције слога у лествици била значајнија од ефекта самог самогласника у слогу.

Вера Миланковић је унела значајне промене у наставу солфеђа. Истраживала је на који начин солфеђо може помоћи развоју професионалног слушања и опажања музике, не губећи ентузијазам и радозналост музичког лаика. Тако је настао модел музичке анализе 64 композиција британске групе Битлс (The Beatles) који је изложила на конференцији Друштва за истраживање психологије музике и музичке педагогије (SRPMME) у Лондону 2002. године. Модел је дат у виду шаблона који помаже образованим музичарима да интегришу своја теоретска знања уз развој опажајних способности, док истовремено музичке лаике подстиче на читање и коришћење звучног записа. Овај шаблон је примењив на све жанрове музике, јер је његове елементе (пулс, метар, форма, хармонски ритам) могуће визуелно представити за сваку појединачну композицију. Осим тога, тако организовано музичко памћење олакшава трансформацију звука у нотни запис и обрнуто.

Користећи способност музике да покрене сећања и ствара асоцијације које доводе до дубоке везе између музике и личних искустава, Вера Миланковић је демонстрирала још једном иновативност у настави солфеђа уводећи концепт *музичког речника*. Овај концепт представља скуп музичких идеја акумулираних током живота које постају предмет креативне музичке анализе. Нови ритмички и мелодијски обрасци пореде се с оним већ познатим, групишу се по сличности према неколико музичких параметара. Памћење и разумевање нових музичких садржаја тиме је знатно олакшано (Milanković, 2000.)

Ритам и покрет

Сарадња Катедре за солфеђо и музичку педагогију Факултета музичке уметности у Београду и Одсека за Еуритмију Музичке академије у Гдањску започела је 2011. године. Од тада до данас су колегинице из Гдањска у Београду организовале бројне радионице о Далкросовој методи Еуритмије на различитим нивоима музичког школовања, те демонстрирале музичке кореографије тј. телесне интерпретације различитих музичких жанрова. Резултат ове сарадње јесте међународни пилот пројекат који је започео 2019. године са циљем увођења елемената Далкросове методе у почетну наставу солфеђа у музичкој школи „Др Војислав Вучковић” у Београду. Пројекат је послужио као основ за истраживање утицаја елемената Далкросове методе на моторне способности (крупна моторика) и ритмичко извођење ученика другог, четвртог и шестог разреда основне музичке школе (Ačić, Nedeljković, Petrović, Milanković i dr., 2019) Док је експериментална група имала око петнаест сати одабраних вежби из Еуритмије током године, контролна група је похађала наставу по редовном наставном програму за солфеђо. Значајна разлика у постигнућу утврђена је само за ритмичко извођење у експерименталним групама другог, четвртог и шестог разреда. Дакле, одабране вежбе су заиста унапредиле ученичко извођење задатих ритмичких задатака и то у све три узрасне групе.

Иако у домену моторике у овом пилот пројекту није утврђен напредак у моторним способностима ученика, нема сумње да су моторика, односно покрет, не-

изоставни елементи у развоју музичких вештина, као и перцепције и поимања музике. Испитивање музичког постигнућа деце са дијагнозом церебралне парализе са благом или умереном менталном ретардацијом указало је на кључну улогу различитих моторних способности у погледу могућности праћења музичке наставе код ове популације деце (Еминовић, Миланковић и Ачић, 2008). Резултати, добијени на основу скале процене креиране специјално за ову студију, потврдили су озбиљна ограничења услед примарних симптома, али и fine разлике у постигнућу међу децом које је било могуће сврстати у три категорије постигнућа. Наставницима је дат низ сугестија које би требало да помогну у развоју опажајних и репродуктивних компетенција ове категорије деце.

Психологија и музика

На седмом Педагошком форуму Вера Миланковић са сарадницима излаже рад под називом „Опажање музике код музичара и немужичара” (Миланковић, Ачић, Петровић и Вранић, 2005). Показујући током целог свог педагошког рада занимање за повезивање елемената професионалног музичког образовања са живљајним приступом музици који налазимо код музичара аматера, па и музичких лаика, Вера Миланковић је настојала да утврди сличности и разлике у њиховом поимању музике, разумевању музичког садржаја, музичким преференцијама, опажању и памћењу музике.

У раду који је потом излаган на осмом Педагошком форуму, детаљно су анализирани сличности и разлике према горе наведеним питањима између студената психологије на Филозофском факултету и студената музичке педагогије на Факултету музичке уметности у Београду (Миланковић и Ачић, 2006). У психолошкој литератури налазимо да се музичари од немужичара разликује пре свега по распону и доступности општег музичког знања које се стиче музичким образовањем. Дакле, немужичар запажа само површинске одлике мањег обима и дубине (мање целине, мелодију и ритам), док музичар запажа и облик и мелодијско-хармонску структуру, дакле, базичне структуре вишег реда, све до хијерархијске шеме која обухвата дело дужег трајања. Музичари имају не само имплицитна (интуитивна) већ и експлицитна, свесна знања, познају терминологију и садржај музичких појмова, као и правила. Што се тиче разлика у памћењу музике, на испитиваном узорку се показало да већина студената музичке педагогије музику памти по мелодији, за разлику од студената психологије који музику памте по тексту. Што се тиче осталих параметара, као што су певач или место за које их одређена музика везује, нема нарочите разлике између ове две групе студената. Око петнаест посто студената музичке педагогије музику памти по хармонији. Они углавном радо певају у друштву, док обе групе студената радије певају сами за себе. Када говоримо о сличностима међу ове две групе студената, у репертоару омиљених песама заступљени су сви жанрови. Најчешће су то поп баладе, рок музика осамдесетих, панк, домаћа и страна забавна музика, ређе хеви метал, цез и реге. У објашњењу

својих избора, студенти су дали читав спектар одговора попут „оне су нашле мене” или „саме су се изабрале”, „покреће ме”, „има одличне вокале и продукцију”, „није комерцијална”, „текст је занимљив – музика опуштајућа” и сл. Један број одговора наглашава субјективни утисак, повезан са неким ситуацијама, успоме-нама из детињства, личним сензибилитетом („најдуже их слушам и увек ћу их слушати јер су ми занимљиве”). У овом истраживању је било тешко направити разлику између музичара и немудичара у погледу жанровских преференција и разлога због којих их музика покреће, али и у одговорима на питање „Шта је за вас музика?” и „У којим ситуацијама музику најрадије слушате?” Музику слушају готово увек, у часовима одмора, током посла, кад су весели, тужни, сами, у ти-шини или градској вреви, на путу од куће до школе. Музика је за наше испитанике инспирација, утех, саставни део свакодневице, начин изражавања, вентил, при-вилегија, храна за машту, разонода, нешто неописиво, уживање, уметност ужи-вања, креативност која човека чини посебним, неопходност, итд.

Интересовање Вере Миланковић за феномене слушања и памћења музике код немудичара било је живо и у годинама које следе. У раду изложеном на тринаестом Педагошком форуму сценских уметности (Миланковић и др., 2011) са сарадни-цима је спровела истраживање на пригодном узорку 72 немудичара различитог узраста (од 11 до 77 година). Резултати су показали да испитаници слушају музику свуда: на послу, приликом излазака, код куће, на концертима, у аутомобилу, али највише током одмора. Њихове музичке преференције обухватају четрдесетак жанрова, које је по критеријумима стила било могуће свести на укупно шеснаест група. Што се тиче особености присећања, односно памћења музике, одговоре је било могуће поделити на неколико категорија: према ритму, почетку, аранжману, тексту, рефрену, карактеру, одређеној особености композиције, према њеној ме-лодији или према ситуацији у којој су се испитаници налазили када су је слушали. Утврђено је, затим, да су најмлађи испитаници музички најактивнији (свирају, певају, слушају) док они средњих година најчешће слушају музику сваки дан.

Из обимне, свеобухватне и захтевне студија о етосу и музичким преферен-цијама (Petrović, Milanković, Ačić & Antović, 2012) изнедрила се наредна – о музич-ким преференцијама и криминалном понашању (Петровић, Радовановић, Ачић и Миланковић, 2018). Она садржи податке о музичком педигреу, навикама и особе-ностима слушања музике и музичким преференцијама триста студената (по сто са три факултета: Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, Факултета музичке уметности и Електротехничког факултета) и сто осуђеника државног за-твора у Сремској Митровици. Кључно питање је било да ли се разлике у моралу на неки начин очитују у разликама у музичким преференцијама, будући да је уз-раст обе групе испитаника био исти. Резултати су показали да је рок музика жанр који превасходно одваја две групе испитаника: док осуђеници највише слушају хаус, хип-хоп и фолк, а готово никада рок музику, студенти се разликују по фа-култетима. На Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију преовлађују студенткиње које најчешће слушају само поп и фолк жанрове, док студенти Фа-

култета музичке уметности слушају класичну, поп, рок и фолк музику. Највећи дијапазон преференција исказали су студенти Електротехничког факултета, који слушају готово све жанрове (од класичне и рок музике, акустичних и електро алтернативних жанрова до панка) осим фолк музике.

Закључак

У овом раду поставили смо себи задатак да што реалније прикажемо сву ширину, али и дубину научно-истраживачких достигнућа Вере Миланковић, као и да осветлимо њихов допринос психологији и педагогији музике. Може се рећи да је њено истраживање психолошких процеса (попут опажања, памћења, разумевања, тј. когниције музике), као и емоционалних реакција током слушања и примања музике, служило да их сама боље разуме, градећи на њима нове педагошке алате које су могли да користе и музичари и немусичари. Пример за то је њена анализа 64 композиције Битлса, једноставна, али и сложена, но, свакако корисна. Управо та иновативност у педагогији, настала на методолошким основама психологије музике које је користила у својим истраживањима, дала је највећи допринос самим музичарима. Пружила им је нова сазнања о њима самима, као и психолозима о музици и музичарима који је стварају и изводе. Вера Миланковић је од почетка свог појављивања била радо виђен предавач на европским и светским скуповима посвећеним перцепцији и когницији музике. У овој изузетно широкој области, њено непресушно знање и познавање различитих аспеката музичке уметности понекад је превазилазило неспретне покушаје психолошке науке да „ухвати неухватљиво”, свдећи га на простије чиниоце. Била је против строго елементаристичког приступа у објашњењу појединих музичких феномена, непрестано подсећајући на то да је целина више од суме својих делова. Током више од двадесет година истраживачког рада, Вера Миланковић је стекла статус равноправног судионика на психолошким скуповима посвећеним музици, као и свестраног музичара – истраживача.

Литература

- Ačić, G., Nedeljković, M., Petrović, M., Milanković, V., Galikowska-Gajewska, A., Konkol Karin, G. & Kierezkowski, M. (2019). The influence of Eurhythmics Method on Motor Skills and a Sense of Pulse. У: М. Петровић (Ур.), *Теоријско и уметничко у њедајојији сценских уметности, ѡемајски зборник радова 21. Педагошкој форума сценских уметности* (стр. 15–25). Београд: Факултет музичке уметности.
- Еминовић, Ф., Миланковић, В. и Ачић, Г. (2008). Покрет као део мерења музичког постигнућа ученика са церебралном парализом. У: Г. (Ур.), *Покрећ у музичким и сценским уметностима, ѡемајски зборник радова 10. Педагошкој форума сценских уметности* (стр. 43–51). Београд: Факултет музичке уметности.
- Milanković, V. & Ačić, G. (2000). Performance in Education: a Field to Explore. In: C. Woods, G. Luck, R. Brochard, F. Seddon & J. Sloboda (Eds.), *Book of Abstracts of the Sixth International Conference on Music Perception and Cognition* (p.114). Keele, UK: Keele University.

Milanković, Vera (2000). *Pesma kao osnov za stvaranje muzičkog rečnika*. U: G. Karan (Ur.), *Zbornik radova 2. Pedagoškog foruma* (str. 35–48). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Milanković, V., Jelić, B. i Ačić, G. (2000). *Pesma – merenje sposobnosti opažanja i reprodukcije*. U: G. Karan (Ur.), *Zbornik radova 2. Pedagoškog foruma* (str. 135–146). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Milanković, Vera (2001). *Pesma – put ka prepoznavanju muzičkih parametara*. U: G. Karan (Ur.), *Zbornik radova 3. Pedagoškog foruma* (str. 134–146). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Milanković, Vera (2001). *Merenje sposobnosti percpcpcije i interpretacije muzičkog sadržaja studenata FMU generacija 1997-2001*. U: G. Karan (Ur.), *Zbornik radova 4. Pedagoškog foruma* (str. 45–65). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Milanković, Vera (2002). *A Model for Developing Better Music Perception*. In: J. Sloboda (Ed.), *Proceedings of SRPMME Conference* (pp. 72–84). London: Society for Research in Psychology of Music and Music Education.

Milanković, V., Petrović, M. and Petrović, J. (2003). *Tone constellation: A personal spatial scale presentation. Searching for an alternative approach to teaching music theory*. In: R. Kopiez, A. C. Lehmann, I. Wolther & C. Wolf (eds), *Proceedings of the 5th Triennial ESCOM conference* (pp. 413–415). Institute for Research in Music Education.

Миланковић, В., Ачић, Г., Петровић, М. и Вранић, Ј. (2005). Опажање музике код музичара и немудичара. У: Г. Каран (Ур.), *Покрећ у музичким и сценским уметностима, тематски зборник радова 7. Педагошкој форуму* (стр. 99–108). Београд: Факултет музичке уметности.

Миланковић, В. и Ачић, Г. (2006). Музичари и немудичари – да ли их музика различито покреће? У: Г. Каран (Ур.), *Покрећ у музичким и сценским уметностима, тематски зборник радова 8. Педагошкој форуму* (стр. 150–154). Београд: Факултет музичке уметности.

Миланковић, В., Ачић, Г., Каралић, А. и Игњчевић, М. (2011). Особености слушања и памћења музике код музичких лаика. У: М. Петровић (Ур.), *Ирај, ирај, ирај! Тематски зборник радова 13. Педагошкој форуму сценских уметности* (стр. 200–209). Београд: Факултет музичке уметности.

Миланковић, Вера (2018). Поимање музике. У: М. Петровић (Ур.), *Музички идентитет и тематски зборник радова двадесетог Педагошкој форуму сценских уметности* (стр. 9–21). Београд: Факултет музичке уметности.

Petrović, M., Ačić, G. i Milanković, V. (2001). *Pesma – merenje muzičkih sposobnosti u pripremnom razredu*. U: G. Karan (Ur.), *Zbornik radova 3. Pedagoškog foruma* (str.177–186). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Petrović, M., Milanković, V., Ačić, G. and Antović, M. (2012). *Ethos and music preferences*. In: Lindsey Williams (Ed.), *Abstracts of the 30th ISME World Conference on Music Education – Music Paedeia: From Ancient Greek Philosophers Toward Global Music Communities* (p. 211). Thessaloniki, Greece.

Петровић, М., Радовановић, И., Миланковић, В. и Ачић, Г. (2018). Музичке преференције и криминално понашање. *Зборник радова Филозофској факултету у Приштини*, 48(4), 311–331.

**VERA MILANKOVIĆ – SCIENTIFIC RESEARCH IN PSYCHOLOGY OF
MUSIC AND MUSIC PEDAGOGY**

For more than 25 years Vera Milanković has been diving deeply into the core subjects of both psychology and pedagogy of music: perception and cognition, listening and performing, rhythm and movement, understanding and memorizing musical content. These are only highlights of her research interests that we have chosen to present in this paper. From many years of experience, but also driven by her artistic intuition, she drew her ideas and hypotheses only to make them subjects of scientific verification. She was brave, vigilant, lucid, and inspiring to her associates. Her scientific and artistic contribution was immense and yet to be fully recognized.

Keywords: psychology of music, music pedagogy, research, science